

Kallós Zoltán 80 éves

ABKAROVITS ENDRE (Eger)

Kallós Zoltán folklorista 2006 márciusában ünnepli 80. születésnapját. Hatalmas életművet tudhat magáénak, aminek eddig még csak egy része vált közcincse, de már ennyi is bőven elég lenne a halhatatlansághoz. Először népballadák gyűjtőjeként ismerhettük meg Magyarországon a hetvenes évek elején. A nem sokkal később beindult táncházmozgalom egyik apostola lett. Kiderült, hogy hatalmas gyűjtései vannak népdalokból és hangszeres népzeneből is. A mezőségi mintára épülő első magyarországi táncházak szinte minden fontosabb szereplőjének sorsa valahol összefonódott Kallós Zoltánéval. Ő volt az, aki tudta, Erdélyben hova érdemes menni gyűjteni, vagy hol vannak lakodalmak, táncházak. Bár ő nemcsak a szellemi kultúrával foglalkozott, hanem gyermekkorától érdeklődött a tárgyi kultúra iránt is, s egyedülálló néprajzi gyűjteménye van, mivel ezek a népművészeti alkotások eddig nem kaptak megfelelő elhelyezést, s átfogó publikációk se jelentek meg róluk, ezért tevékenységének ez a része még nem eléggé ismert. Leginkább népzenegyűjtőként tartja számon Kallós Zoltánt a legtöbb népi kultúra iránt érdeklődő ember. Kalandos élete úgy alakult, hogy négy olyan néprajzilag jelentős helyen dolgozhatott, amely vidékek kultúrájának tanulmányozását és megismertetését eleve célként tűzte ki maga elé. Kalotaszegen kezdett tanítani, annak is Nádasmente részén, de ő nem annyira a közvélemény előtt jobban ismert „cifra” viselete és díszítőművészete miatt tartotta fontosnak ezt a vidéket, hanem mert ott őrizték meg legjobban Kalotaszeg zene- és tánckultúráját. Diákkora óta vágya volt, hogy eljusson a csángókhöz Gyimesbe és Moldvába, s ez szintén megadatott neki. A csángók között gyűjtött balladákból tevődtek össze legismertebb könyvei. A negyedik, s talán legkedvesebb tájegység Kallós Zoltán életművében a Mezőség, s azon belül szülőfaluja, Válaszút volt. Mióta a kilencvenes évek elején visszakapta a „Kallós Kúria”-ként ismertté vált korábbi lakóházukat, s elindította ott a nyári tánctáborokat, a falu és a ház a táncházások zarándokhelyévé vált. Így hát Válaszúttal indítottuk rendhagyó beszélgetésünket, amelyet 2005 őszén Erdélyben kezdtünk el, s Budapesten folytattuk.

* * *

A táncházások körében fogalom Válaszút. De akinek nem ilyen az érdeklődése, az, tapasztalatom szerint, nem is tudja, merre van. A Kolozsvár és Szamosújvár között félúton található település különösen azóta lett híres a népi kultúra iránt érdeklődők körében, amióta a kilencvenes években visszaszerezte családi házát, s azt múzeum, iskola és tánctáborok céljára alakította át. Még mielőtt családjáról, iskoláiról beszélgetnénk, szóljunk a faluról, ahol – Kolozsvár mellett – élete legtöbb évét töltötte. Milyen a lakosság összetétele?

Románok, magyarok és cigányok. Én mind a három nyelvet gyerekkoromban megtanultam. A választúti cigányok reformátusok, magyar cigányok és integrálódtak már nagyon rég. A férfiak kőművességgel foglalkoztak, a környéken az összes házat ők építették, még Szervátiuszékét is Kolozsvárott. Az asszonyok pedig ott foglalatostkodtak a faluban, a mezőgazdaságban, meg jártak dolgozni jobbra-balra, részesbe vettek földet, úgyhogy nem olyan hánya-vetett cigányok. Templomba is járnak, sőt még kultúr csoportjuk is volt a 40-es években. Népszínműveket adtak elő, egyházi kórusuk volt. A románok többségben vannak, de a magyarok egy tömbben laknak a faluban, a Kis utca és az Alsó utca majdnem színmagyar. A református templom gótikus stílusban épült, nem lehet pontosan tudni mikor, de állítólag görögkeleti monasztérium volt, valószínűleg görögkeleti vallású magyarok voltak az alapítói. A falu elpusztult több ízben is, az 1490-es években kétszer elmosta az árvíz, a legnagyobb pusztítást azonban Basta seregei végezték, lemészárolták az egész lakosságot. Egy óriási tömegsír van a falu határában ebből az időből. 1676-ban építették újjá a református templomot régi romlásából. Bánffy Dénes özvegye, Bornemissza Kata asszony akkor alapította meg a református egyházközséget. Azelőtt a falu unitárius volt, és volt egy hitvita Válaszúton, ami az irodalomban *Válaszúti disputa* vagy *Válaszúti komédia* néven van nyilvántartva. Egy bizonyos Válaszúti György unitárius pap vitatkozott, aki olyan híres prédikátor volt, hogy még a Dunántúlon is tevékenykedett. Valószínű, utána változott meg a falu néprajzi képe is, úgyhogy most többségben románok vannak a faluban.

Az az épület, ahol most lakik Válaszúton, s amit mindenki úgy ismer, hogy Kallós Kúria, az nem a szülőháza, úgy tudom.

Nem. A szülőházamat 1918-ban vették meg apámék egy Sinkovits nevezetű, vagy zsidó, vagy örmény származású kereskedőtől, szemben a kastéllyal, ahol

Wass Albert született. Mióta világ a világ, ott mindig kocsmahelyiség és üzlethe-lyiség volt. Azt a részt úgy is hívták „Fogadósr”, s a Felső utca végében van, be-letorkollik a főútba, az országútba. Biztosan ott váltották a lovakat, azért hívták így. Nyíró József *A zsidói bölény* című regényében említi, hogy Wesselényi is megszállt Válaszúton. Itt vették meg a szülőházamat a szüleim, kölcsönt vettek fel a banktól, valószínű nagyanyámék is segítettek, és kocsmát és fűszerüzletet üze-meltettek az épületben. Anyám vezette inkább az üzletet, apám gazdálkodott, vettek cséplőgépet is. Később, 1933-ban megvették a bárótól ezt a mostani házat, ez egy kis villa volt akkor a falu végén, 10 holddal. Nem lehet tudni, mikor épült, talán az 1860–70-es években, és a gazdatisztnak volt a lakása. De huszártisztek is laktak itt, mert a szomszédos Lónai-völgyben állami ménesgazdaság volt. A ház már eleve angol végével, fürdőszobával épült. Hétéves voltam, amikor ideköltöz-tünk, akkor ültettem azt a tölgyfát, ami a bejárattal szemben, hátul, fent van, szerencsére nem vágták ki a kollektivizáláskor, s így megmaradt. De csak 1950-ig lakhattunk ebben a házban, amikor apámat hathónapi elzárásra és teljes vagyón-ekkobzásra ítélték szabotázásért, mert többet vetett az előírtnál. Péntek éjjel beren-delték apámat, hétfőn elítélték, kedden anyámat kirakták az utcára. (Én akkor már Vistán tanítottam.) Csak a forradalom után sikerült visszaszerezni. Ami a szülőházamat illeti, apámék eladták azt, s az illető továbbadta, s hogy most újra eladó volt, mondtam Ferinek, az unokaöcsémnek, nosztalgiából vegyék meg! Megvettük, föl akartuk újítani, de olyan régi volt az épület, hogy amikor leszed-ték a tetőszerkezetet, ledőlt az egyik fal, mert nem volt alapja. S akkor építettünk egy újat oda, ugyanolyan T formára, és ott az unokaöcsém nyitott egy ABC-t és egy bárót. Úgyhogy visszavettük azt a helyet is, ahol én születtem!

A táncházzal már saját házukban találkozhatott, ahol felnevelkedett. Volt ott két táncház, egy magyar és egy román is.

Miután megvettük azt a házat, a kocsmát és az üzletet működtött, de megürült egy szoba és egy konyha. A konyha nagyobb volt, s hogy minél több italt lehes-sen eladni, megengedték apámék, hogy ott táncot szervezzenek, úgy a románok, mint a magyarok. Így a nagyobbik teremben a románok, a kisebbikben a ma-gyarok, de volt olyan is, hogy egy időben volt tánc mindkettőben és semmi probléma nem volt a két nemzetiség között.

Onnan származtathatók az első élmények, ott kedvelte meg a népzeneét?

Nem is onnan, hanem amikor még üzletünk volt, engemet hároméves koromig egy bizonyos Nagy Zsuzsika néni nevelt, talán tőle tanultam az első népdalokat. Aztán persze a tánc ott volt, én szerettem a zenét, akaratlanul is belém ivódott mind a román, mind a magyar, mind a cigány zene. Hát ami szép, az szép, a fülnek, a léleknek, megtanultam!

Szüleinél volt-e érdeklődés a népi kultúra iránt?

Anyám irodalmi beállítottságú parasztlány volt, az apja bíró volt, hárman voltak lánytestvérek, de a 1900-as évek elején már járt nekik a *Pesti Művelt Társalgó* Feketelakra. Verset is írt, meg is jelent valamelyik pesti újságban 1914 körül. Apámék pedig, mivel nagyapám vasúti őr volt, elkerültek Sajómagyarósra, Beszterce megyébe, s az öccsével onnan ingázott Besztercére polgári iskolába. Apámnak az anyja nem tudott írni-olvasni. Őt hamar férjhez adták, 16 évesen, mert az anyja meghalt, az apja újból házasodott, de nagyon okos asszony volt, mert annak ellenére, hogy nem volt semmi iskolája, egy szatócsüzletet vezetett a faluban, s míg én kiszámítottam papíron az összeadást, kivonást, addig ő fejben már rég elvégezte.

Hol kezdte az iskoláit?

Az első négy osztályt jártam Válaszúton, az elsőt magyarul, aztán megszűnt a magyar iskola, jött egy megszorítás, a Maniu–Antonescu-korszak, bezárták a magyar állami iskolákat, és akkor másodikba már románba mentem. Elég nehéz volt, nem tudtam még elég jól románul. 11 évesen bekerültem Kolozsvárra a Református Kollégiumba.

Úgy tudom, már egész korán füzetben gyűjtött rigmusokat, s nem csak úgy, mint a többi fiatal, a saját kedvenceit, hanem másokét is.

Az úgy történt, hogy bekerültem a Református Kollégiumba, és bentlakó lévén minden szombat este fürdés volt. Egy felügyelő tanárunk, Nagy Géza, magyar szakos tanár volt. Úgy volt, hogy középen volt a tanári szoba, s kétoldalt

voltak a hálófülkék, és fürdés után bementünk a szobájába, letettük a pokrócot a földre, mesét olvasott nekünk, énekekre tanított, karácsonyi énekekre, népdalokra. Nála hallottam az első Pátria lemezfelvételeket. Akkor egy alkalommal, a negyvenes években ott járt Kolozsváron Debrecenből, a Református Kollégiumból egy regöscserkész-csapat, s a díszteremben tartottak egy bemutatót, és népdalokat énekeltek, anekdotákat meséltek a Hortobágyról. És hát hogy mi is énekelnék valamit, rám esett a választás, elég jó hangú gyermek voltam. Én azt hittem, hogy amit én tudok, mindenki tudja. Kiderült, hogy nem. S akkor azt a feladatot kaptam Nagy Gézától, hogy a vakációban írjam össze mindazt, amit a faluban énekelnek. Bevett szokás volt azon a részen, hogy minden fiatalnak volt egy füzete, amibe leírta a számára kedves mondókákat, verseket, öntözőverset, lakodalmi rigmust, ételköszöntőket, karácsonyi köszöntőt, népdalokat, csujjogatót, és hát nem volt nehéz dolgom, mert vettem a füzetet, s végigkérdeztem a tulajdonosát, hogy mit tud belőle. Kottát akkor nem tudtam jegyezni, megtanultam a dalokat. És akkor volt egy lap az Ifjúsági Keresztény Egyesület keretében, az *Ifjú Erdély*. Ők meghirdettek egy népdalpályázatot, s Nagy Géza ösztönzésére beadtam a választói népdalgyűjtést. Persze mellém adott egy zeneakadémiai főiskolást, akivel kimentünk Válaszútra, lejegyeztünk egynéhány népdalt, s azt leadtam, s akkor első díjat nyertem ezzel a pályázattal. Ez még nagyobb ösztönzést adott, s aztán tudatosan kezdtem tanulni és jegyezgetni a dalokat. Volt egy ifjúsági könyvtár a kollégiumban, ezen végigrágtam magam. Mindent, ami a kezembe került, csillagászatot, nyelvészetet, Vámbéry Ármint stb. elolvastam. Így került a kezembe Domonkos Pál Péternek a *Moldvai magyarsága*. Ez olyan nagy hatással volt rám, hogy már akkor elhatároztam, hogy egyszer el kell menjek Moldvába. Persze kiírtam a bibliográfiát a könyvből, s mindent, amit csak lehetett, megszereztem: Ignác Rózsát, Lükő Gábort stb.

Ha jól tudom, a tárgyi népművészet iránt is elég korán elkezdett érdeklődni és gyűjteni is kezdett már gyerekkorában.

Igen. Szabó T. Attila nyelvészeti kutatásokat végzett Válaszúton, s nálunk lakott. Ez ugyancsak a 40-es években volt. Neki megjelent egy tanulmánya, egy kis írása a kolozsvári *Erdélyi Múzeumi Közleményekben*, *Ismeretlen mezőségi hímzések* címmel. Több választói varrottast is közölt, s ez aztán nekem is felkeltette a figyelmemet. Elkezdtem én is kutakodni, gyűjteni varrottast, cserepet, mindenfélét. Viszont ehhez az is hozzájárult, hogy a kollégiumban, ha magyar

népművészetről esett szó, akár szellemi, akár tárgyi vonatkozásban, a Mezőség sohasem jöhetett számításba! Vagy Székelyföld, vagy a csángók, vagy Kalotaszeg, bármelyik más magyar tájegység, Sárköz, Kalocsa vagy Palócvidek, Ormánság, de a Mezőség soha! Egy ismeretlen világ volt. Aztán kiderült, hogy ott is vannak ilyen értékek. A '40-es években végeztek kutatásokat a Borsa völgyében. Válaszút az utolsó falu a Borsa völgyében, külön tájegységnek is vették. Válaszút nem azonos azokkal a falvakkal, ahol végezték a kutatásokat, mert azok az erdőházi falvak, ahogy mi mondjuk, nemes falvak voltak, Bethlen Gábor idejében kapták a nemességet, és nem volt olyan gazdag hagyományuk, mint a velük szomszédos jobbágyfalvaknak. Kendilóna, Tök, Bonchida, Válaszút, Kolozsborsa, Fejérd, Telekfarka és Macskás jobbágyfalvak voltak, egész más a viseletük, a varrottas, úgy hogy én nem sorolnám oda őket, mert teljesen más világ.

Akkor ezen a ponton talán érdemes azt is megemlíteni – mert tapasztalatom szerint a magyarországiak sokszor még ezzel sincsenek tisztában –, hogy egyáltalán a Mezőség hogyan határolható körbe.

Hát a Mezőséget körülhatárolva úgy lehet kiigazodni, hogy a peremvidéken elhelyezkedő városokat vesszük. Mondjuk Kolozsvárról kiindulva: Szamosújvár, Dés, Beszterce, Szászrégen, Marosvásárhely, Ludas, Tordával bezárólag. De hát ez egy óriási terület, valamikor biztosan egységes volt, aztán megkülönbözött. A Maros menti falvakban nagy a székely hatás. Az észak-mezőségi falvak régiesebb anyagot őriztek meg varrottasban, zenében, táncban. Más is izgalmas, de Szék és környéke a legérdekesebb. A '40-es években figyeltek föl rá. Ugyanis Bartók, Kodály hová mentek gyűjteni? Van Bartóknak egy olyan kitétele, hogy a régi magyar verbunkos zenét a mezőségi románoknál kell keresni. Nem ismerte a magyar mezőségit! A '40-es években megjelent Palotai Gertrúdnak egy írása a széki varrottasokról, ez elkerült Kodály kezébe, s ő azt mondta, hogy ha ilyen a varrottasuk, milyen lehet a zenéjük! Így ment el aztán Lajtha László Székre, s a felszínen volt minden! Jóllehet Bartókék kijelentették már az 1900-as évek elején, hogy a magyar régi népzenei stílus eltűnőben van, itt még virágzott Széken és környékén, s még a mai napig is sok régi stílusú dalt lehet gyűjteni a környező falvakban. Lajtha gyűjtött akkor Széken és Szépkényerűszentmártonban. Meg is jelent nyomtatásban mind a két gyűjtése. Székéről fel is hoztak énekeseket Pestre, megjelent a Pátria lemezsorozat, így figyeltek fel Mezőségre. Aztán utána semmi, mert a 40-es évek elmúltak, jött a rendszerváltás, gyűjteni nem lehetett men-

ni. Én aztán mégis elkezdtem gyűjtögetni, közben megismerkedtem Andrásfalvy Bertalannal, rajta keresztül Martin Györggyel, és akkor ők elkezdték kutatni a tánc kultúráját is, egy teljesen ismeretlen világot.

Lajthát már nem ismerte?

De igen, azt hiszem, találkoztam vele az Akadémián. Járdányi Pál pedig tanulmányt írt Kide, Kovács András filmrendező szülőfalujának világi zenéjéről a 40-es években. De Kide nem az izgalmasabb, jobbágyfalvak közé tartozott. Válaszút érdekesebb lett volna! Amit elvitt Andrásfalvy Berci, arról kiderült, hogy olyan táncok kerültek elő, amiről nem is tudták, hogy létezik, pl. a „mezősegi akasztós” vagy a „cigánytánc”, így is hívták. Egy közösségen belül erre a táncra, egy bizonyos dallamra azt mondják, hogy egy nemzetségnek a tánc. Martin György szerint ez az egyik legrégebbi magyar páros tánc lehetett. Nagyon lassú tempójú, és mindig régi-régi dallamokra táncolták. És az az érdekes, hogy a Mezőségen templomban is úgy ülnek nemzetségeként, s a temetőbe is úgy temetkeznek. Ez is bizonyítja ennek a táncnak a régiségét, mert egy dallamra azt mondják, például Feketelakon, hogy „Na, ez a Kisek tánc!”, vagy Szováton a *Csete nemzetség tánc*, vagy Visában a *Fodor nemzetség tánc* vagy a *Lovászok tánc*. Akkor előkerült a *ritka magyar legényes, lassú magyar*, amiről szintén nem tudtak, hogy ilyen is létezik. Aztán a két leánnyal a *szász tánc*, aminek semmi köze a szászokhoz, csak hogy két leánnyal járták, szintén az észak-mezősegi falvakból. A zenetudósok szerint, az én folklór tanárom szerint is, a mezősegi zenélési mód valószínű, hogy az erdélyi fejedelmi udvaroknak lehetett a zenélési módja. Előkerültek olyan dallamok, mint például a *Rákóczi ritka magyar tánc*, ezt Bonchidán őrizték meg a zenészek, vagy előkerült Székről *Rákóczi keservese*, vagy Bethlenből *Bánffy lassúja*. De van egy olyan feljegyzés Bethlen Gáborról is, hogy olyan lassú táncot járt, hogy alig mozgatta a lábát, ami a mezősegi akasztós lehetett. Ez is azt mutatja, hogy a tánc is egy közös örökség volt, csak később megkülönbözött. Ugyanis valamikor a magyar úri osztály és a paraszti osztály között nem volt nagy különbség a táncokban. Ez nyugati hatásra különült el.

A Mezőség név számomra, mielőtt először arra jártam, olyasmit sugallt, hogy ez egy sík terület lehet, de valójában egy dűlbes-dombos táj, ami eléggé kietlen, fákat alig látni, s manapság a házak sem különösebben jellegzetesek. Érdekes számomra, hogy

pont egy ilyen vidéken maradt fenn ez a gazdag kultúra. A magyarság ráadásul szóróványban él itt, bár vannak falvak, ahol többségben vannak, de nem tömbben, mint a Székelyföldön.

Hát van Kodálynak egy tanulmánya, amiben kimutatja, hogy a székely hatás a mezőségi román népzeneire már nem székely, hanem magyar, mert a magyar népzene egységes, nincsenek se történelmi, se földrajzi határok, ugyanazok a típusok előfordulnak a Dunántúlon és Moldvában, csak bizonyos típusok egyes területeken nagyobb számban vannak. De ugyanaz a zenei szerkezet, a hangsor, s főleg a pentatónián alapul. Például a ritka magyar legényes tánca a románok is azt mondják, hogy *ungurește*.

Az is érdekelne, hogy románok és magyarok az egész vidéken milyen kölcsönhatásban álltak egymással, mennyire lehet elkülöníteni a románok és a magyarok zenéjét, táncait. Élesen megkülönböztethető, hogy mi a román, mi a magyar, vagy pedig vannak esetek, amikor szinte egyformán táncolják?

Aki nem ismeri a népzeneit, az nem tudja megkülönböztetni, de a helyiek különbséget tesznek, például van *román akasztós* és van *magyar akasztós* is, szóval lassú tánc. De vannak bizonyos dallamok, amit teljesen átvettek a románok, és a magyarok is vettek át, főleg karácsonyi éneket. Például a *Jézus az asztalnál eszik...*, amit feldolgoztak Szörényiék, az is román karácsonyi ének, és a magyar teljes tükörfordítás. De van fordított eset is, hogy a *Vágják az erdei utat, viszik a magyar fiúkat* katonakísérő esetében a dallamot és a szöveget teljesen átvették a románok.

Egy szakember mégis meg tudja mondani, hogy feltehetőleg mi az, ami eredetileg magyar és mi az, ami nem?

Persze, hogy meg. Természetesen a Mezőségen nagy a magyar hatás, de ezt egyes román tudósok nem akarják elismerni. Elismernek például táncban egy mezőségi vagy erdélyi dialektus területet, de nem elemzik, milyen hatásra keletkezett. Csakis nyugati és magyar közvetítéssel keletkezhetett! Ezek a táncok reneszánsz, barokk eredetűek, csak teljesen elnépiesedtek, ugyanúgy, mint a habán kerámia is. Bethlen Gábor letelepítette az anabaptistákat Alvincen és Borréven,

és ebből fejlődött ki aztán az erőteljes erdélyi kerámia. A tánra visszatérve, a románok is járnak csárdást, viszont a gyimesi magyarok is járnak a románokéhoz hasonló körtáncot, a *hejszát*. A legrégebbi táncok biztosan körtáncok voltak. Ezek Moldvával bizonyíthatók, a csángóknál is körtáncok vannak túlnyomórészt, egy részük magyar eredetű, mert magyar a nevük, magyar a dallamuk. Szerintem ezek a legrégebbi magyar táncok, a körtáncok, pl. az *öreges magyaros* vagy a *lapos magyaros*, vagy a *magyaros*, vagy a *serény magyaros*. Ezek biztos magyar eredetűek, mert a dallamuk is magyar. Állítólag az *öreges magyaros*-ban olyan lépések vannak, mint amikor a vogulok járnak a medvetáncot.

Visszatérve a tanulmányaira, ott hagytuk félbe, hogy Kolozsváron, a Farkas utcai Református Kollégiumban folytatta. Az a mi polgárinknak felelt meg?

Ott gimnáziumba mentem, ötödik osztály helyett első gimnáziumba. Onnan mentem Sepsiszentgyörgyre, a Református Líceum és Tanítóképzőbe. Egy évet ismételtam, mert Kolozsváron latinból elvágott az egyik jóakarató tanárom. Sepsiszentgyörgyön nem volt latin. Azért is mentem oda. Ott egy évet voltam 1943–44-ben, s aztán jött a háborús front, s visszajöttem. Feljöttem Pestre, hogy itt folytassam a tanítóképzőt, de már ide sem tudtam beiratkozni.

Hol élte meg a front átvonulását?

Pesten rekedtünk a nővéremmel, és Klebelsberg Kunó palotájával szemben laktunk. S akkor kellett jelentkezni a leventéknek. A Kolozs megyei leventék, továbbá a Szolnok-Doboka megyeiek is, Sopron megyében voltak. És akkor én elmentem Sopronba az EMKE egy autójával, mert dr. Szatmári Lajos, az EMKE-nek az elnöke nálunk lakott Válaszúton. Onnan ingázott le Kolozsvárra, országgyűlési képviselő is volt. A Széchenyi-palotában voltunk elszállásolva Sopronban, s onnan kimentünk egyszer az erdőre fát szedni, mert már hideg volt ősszel. Ahogy mentünk, láttuk, a zsidókat már hajtják gyalog, itt meghalva egy, ott meghalva, lehúzott bakancsral, egy másik. Amikor jöttünk vissza az erdőről, láttam egy csomó kolozsvári ismerőst beöltöztetve katonának. Bementem a kaszárnyába, a széki orvossal szerettem volna beszélni, de hát nem tudtam se a századot, se az ezredet, nem tudtam fölvenni vele a kapcsolatot. Ekkor visszaszöktem Pestre, ahol kellett jelentkezni sorozásra. A Toldi gimnáziumba kellett bemenni minden nap.

Hányban volt ez?

'44 őszén. És akkor minden nap bementünk Kovács Andrással együtt, a későbbi filmrendezővel, mert ő a szomszéd faluból való, kidei, ahogy említettem, s Móricz-kollégista volt. Együtt voltunk, és minden este hazamentünk. Karácsony estéjén készültséget rendeltek el, s azonnal be kellett menni. Kivitték minket az első vonalra, Csömörrre kiképzés nélkül. Ott voltunk talán három napot, semmi utánpótlás nem volt. Azt hiszem, hat órát voltunk őrségben, hatot lövészárokban, s hatot meg pihentünk. Egy zongora alatt aludtam. És egyik reggel kiderült, hogy bekerítettek a románok. Akkor elindultunk járőrbe, mi kilencen voltunk egy őrsben, Kovács András is velünk volt, és egy budapesti rendőrnek a fia, s tudtuk a jelszót, és mi szépen leléptünk. Kimentünk a Kerepesi útra, ott elkaptak a csapatcsendőrök, kérdezték, hogy hová megyünk. Mondtuk, hogy megyünk újabb beosztást kapni, s hát tényleg úgy volt, mert az utánpótlás ott volt a falun kívül, csak nem tudtak bejönni. Egy uradalmi épület volt, bementünk oda, ettünk ott jól, s hátul kimentünk. Háromfelé oszlottunk. Mi maradtunk hárman, én, András és a rendőrnek a fia, aki tudta az utat, s kiértünk a Kőbányai Sörgyárhoz. Teljes fölszereléssel voltunk, gránátokkal, hátizsákkal. De már teljes fejtelenség volt Budapesten. András bement a Móricz-kollégiumba, én meg a nővéremnél maradtam. Ez volt körülbelül januárban, februárban jöttek az oroszok. Az ostrom alatt lementem én is a pincébe, de nem volt hely, csak a fáskamrában. De reggel mindig felmentük mosdani. És akkor februárban András megjelent nálam, hogy haza kéne jönni. Rá egy hétre bejöttek az oroszok. És elindultunk gyalog haza februárban Andrással. Kétszer is elkaptak az oroszok, de – némi munka elvégzése után – elengedtek minket. Végül megérkeztünk Monorra, megaludtunk, s reggel kimentünk az állomásra. Éppen bent volt egy teherkocsi, odáig már bejöttek utánpótlással az oroszok és a románok. Felültünk az egyik teherkocsinak az oldalára, lelógattuk a lábunkat, s elmentünk Szolnokig. Ott jelentkeztünk a tanácsnál, diákok voltunk, volt diákigazolványunk, elszállásoltak, onnan mentünk tovább Püspökladányig, ott is jelentkeztünk, onnan mentünk tovább Váradig. Váradon beültünk egy marhavagonba, és elindultunk vasárnap reggel, és pénteken hajnalban megérkeztünk Kolozsvárra. Akkor bementünk ide keresztapámhoz, éppen bent volt Válaszútról egy unokabátyám lószekérrel, mert a Szamos-völgyi vasút fel volt robbantva. S pénteken délután, estefelé megérkeztünk Válaszútra. Akkor András megaludt ott nálunk, s reggel gyalog hazament, onnan még 18 kilométer volt Kide.

Azóta is tartják a kapcsolatot, gondolom, mert a televízióban több filmet is láttam, amit a választói táborról és a múzeumról készített.

Ő református kollégista volt, már onnan ismertük egymást, ott végezte ő is a gimnáziumi tanulmányait. Később ő visszajött Magyarországra, én nem.

S utána a háború befejeztével fejezte be a tanítóképzőt Kolozsváron?

Igen, ősszel kezdődött a tanítás, azonnal beiratkoztam, s 46-ban befejeztem a tanítóképzőt. Jelentkeztünk vagy tizenhatan önként Moldvába, de nem engedtek, s akkor kineveztek Kalotaszegre, Magyarvistára. Aztán az történt, hogy mikor Vistáról bevonultam katonának '48-ban, választhattam a moldvai Vaslui, Szucsáva és Románvásár között. Persze, hogy Románvásárt választottam, mert tudtam, hogy ott vannak az északi csángók. Olyan szerencsés voltam, hogy hadtesthez kerültem, törzskönyvekkel dolgoztam, századírnok is voltam, és kifogtam egy olyan periódust, amikor négyévenként terepen láttamozták a katonakönyveket, úgyhogy egy hónapot kint voltunk terepen, Román megyében. Akkor találkoztam csángókkal, északi csángókkal, sokan nem tudtak magyarul, de megkülönböztették a katolikus és az ortodox templomot. Néha magyar templomnak hívták, habár nem tudott már senki magyarul, még a legöregebbek sem. Külön viseletük volt, külön táncaik, és nem házasodtak össze az ortodoxokkal. Egy évet voltam katona, mert utána lebetegedtem, két hét alatt 16 kilót fogytam a kórházban. Nagyon rendes közvetlen főnököm értesítette apámat, aki eljött utánam, s hazaengedtek. Egy hónapot voltam a zsidó kórházban Kolozsváron, utána szigorú diéta egy évig. Visszamentem Vistára, onnan járogattam be a néprajzi ülésekre Kolozsvárra, ahol Gunda Béla volt a tanszékvezető, de már mint gimnazista is jártam a néprajzi tanszékre. Minden hónapban voltak ülések. Akkor ismerkedtem meg Jagamas Jánossal, a Folklór Intézet egyik kutatójával. Egy alkalommal Mákófalván jártam, s akkor az egyik háznál láttam egy kerek fát, hosszú nyéllel, rajta 1827-es évszám és tulipán faragás. Kérdeztem a házigazdát, mire használták. Azt mondja, valamelyik dédnagyapja bíró volt, s ezzel büntették a legényeket. Elkértem, bevittem a múzeumba ifj. Kós Károlynak, s kérdezem, min dolgozik. Azt mondja, csinálják Kolozsvár monográfiáját, s a cigánytelepek felmérésével van megbízva, de nagyon nehéz a cigányok bizalmába férkőzni, s hogy nem tudok-e valakit, aki tud cigányul. Mondom, én tudok. Ahogy visszamentem Vistára, kaptam egy telefonértesítést, hogy menjek a Folklór Intézetbe, s Jagamassal

kimentünk a cigánytelepre. Megyünk az utcán, s ének szűrődik ki egy házból. Bementünk, egy fiatalasszony altatta a kisfiát. Akkor áthívott még két asszonyt, azok is énekeltek. Másnapra behívtuk őket a Folklór Intézetbe, fonográffal felvettük őket. Magnó akkor még nem volt, lejegyeztem a szöveget, lefordítottam s hazamentem. Közben Jagamas elmondta, hogy voltak Vistán gyűjteni, de csak gyenge anyag került elő. Mondtam neki, jöjjenek csak ki, én ismerem jó adatközlőket. Kijöttek, s szebbnél szebb dalok és szövegek kerültek elő, így aztán egy kapcsolat fejlődött ki köztünk. Elmentünk együtt Válaszútra is.

Tehát akkor Jagamassal a kapcsolatuk már a Zeneakadémia előttről datálódik.

Igen. A magyarszováti dalok iránt is én keltettem fel a figyelmét. Református kollégista koromban egy ott dolgozó lánytól hallottam néhány szováti dalt, s azok engem annyira megragadtak, hogy kettőt megtanultam tőle. Amikor elénekeltem Jagamasnak, nem hitte el, hogy így énekelnek Szováton. Kimentünk Szovátra, s 15-16 éves lányok énekeltek a szebbnél szebb régi stílusú, gazdagon díszített dalokat. Megint hazamentem Vistára, s egyszer csak kapok egy értesítést, hogy menjek be Kolozsvárra, a Zeneakadémiára felvételizni. Bementem, énekeltem egy román, egy magyar, egy cigány népdalt, ez volt a felvételi. Hangszeres alapismeretem semmi nem volt. A többiek már mind tudtak zongorázni, hegedülni vagy valamilyen hangszert. Nem volt könnyű, de bekerültem, s hát annak ellenére, hogy apám kuláknak lett nyilvánítva '50-ben, mivel „termelésből” jöttem, kaptam ösztöndíjat. Öt félév volt a folklór, azt én színjelessel elvégeztem, mert nekem az volt a fontos, megismerni a román–magyar dialektusterületeket, némileg jegyezni fül után. Jagamassal elmentünk elsőéves koromban Moldvába egy hónapra gyűjteni. Szekérrel, gyalog, 40 km-t mentünk szekérrel, már hó volt. Utána ugyancsak Jagamassal, mert ő nem tudott jól románul, elmentünk a nyugati havasokba, Abrud környékére. Én jegyeztem a szöveget, ő a dallamokat, így könnyebb volt neki is. Akkor utána elmentünk Bartók nyomdokain Biharba. Belényesen volt a főhadiszállás a szállodában, s akkor még élt Buşîţia professzor, az a román rajztanár, akivel Bartók járt gyűjteni annak idején. Nagyon mellőzték az öreg pont ezért, el volt keseredve, de már nyugdíjas volt. Több helyen jártunk akkor Biharban, magyar, román helyeken egyaránt. Közben megalakult Kolozsváron a Magyar Folklór Kör, több kiszállást végeztünk falura, voltunk vagy négy napot Visán, egy mezősegi faluban, pünkösdkor. Vonattal mentünk, s az állomástól még nyolc kilométert gyalog. Házaknál vol-

tunk elszállásolva, akkor még nem volt közös gazdaság, nagyon kedvesek voltak a visaiak, nyílt emberek. Minden háznál énekeltek, mindenhol sült a kürtőskalács, a palacsinta. Vederrel hordták a tejet a fiataloknak az iskolához. Ugyancsak a Magyar Folklór Körrel voltunk Magyarlapádon, s egy alkalommal Türen, Kalotaszegen. Közben kizártak mint kulákgyereket másodéven, de aztán visszavettek, mert Vistán volt egy falusi parasztasszony, aki képviselő volt, Nyilas Ilona, ő ismerte a családi körülményeimet, meg Vistán is nagyon szerettek, s ő segítette, hogy visszavegyenek a Zeneakadémiára. Akkor harmad- vagy negyedéven pedig elvették az ösztöndíjamat, azzal érvelve, hogy apámék bent laknak Kolozsváron. Megjelent egy törvény, hogy ilyen esetben nem volt az ember jogosult rá. Akkor nem volt miből eltartsam magam, hiányoztam egy csomót. Egyszer bementem az Akadémiára, hogy vegyem ki az irataimat, s azt mondják, hogy magának van ösztöndíja. Nem értesítettek róla! Bementem órára, sok gyakorlati óra volt, zeneszerzés, karnagy óra, és énekkari óra. S azt mondta az egyik tanár úr, hogy az nem baj, hogy elmentem, hanem az, hogy visszajöttem! Nem engedett vizsgázni azért, hogy ismétljem meg az évet. Akkor azért nem kaptam ösztöndíjat, hogy ismétlem az évet. Úgyhogy elvégeztem három és fél évet, s negyedéven abbahagytam az Akadémiát. Akkor, '55-ben elmentem önként Moldvába tanítani Lészpedre. '56-ban ott ért a forradalom, s még jó, hogy ott voltam, mert lehet, hogy belekeveredtem volna itthon valamibe. Egy év három hónapig tanítottam Moldvában, akkor megszüntették a magyar iskolákat.

Az ötvenes években mit és mivel gyűjtött? A magyarvistai évekből való a múzeuma kalotaszegi anyaga, vagy az későbbi gyűjtés?

Későbbi. Kalotaszegen nem gyűjtöttem tárgyakat, mert még a válaszüti dolgom elrejtése is probléma volt. Részben Szervátiuszék pincéjében, részben mérái és vistai ismerősöknél volt ládámban a válaszüti anyag. Kalotaszegen népdalokat gyűjtöttem, elsősorban Mérán és Vistán. Még az ötvenes évek első felében is fonográfal gyűjtöttünk, amikor először Jagamas Jánossal, majd kétszer Szabó Gyula íróval voltam Moldvában. Magnót csak a hatvanas évek elején kaptam, méghozzá Kodálytól. Azt is trükkös módon kellett Romániába bevinnem. Pestre menet beírtam a vámáru-nyilatkozatba románul, hogy *magnetofon szalagok*, s vittem magammal néhány szalagot. Hazafelé egy vesszőt tettem a két szó közé: *magnetofon, szalagok*. Így csak a hatvanas években vált lehetővé a hangszeres zene gyűjtése számomra.

Kodállyal személyesen is találkozott?

Igen, kétszer az Akadémián a hatvanas években. Mindkétszer szervezett utazással mentem át. Ezek rövid utak voltak, csak másfél napot tölthettünk Magyarországon, de mindkétszer sikerült vele találkoznom.

Lexikonban olvastam, hogy 58-ban börtönbe zárták. Az akkor nem 56-tal kapcsolatos?

Nem. '57–58-ban már Gyimesben tanítottam, onnan vittek el a börtönbe. Az összesen körülbelül két év volt, mert kétszer voltam börtönben. Aztán kaptam köztársasági kegyelmet a Pen Club és a magyarországiak közbenjárására. Utána visszakerültem Gyimesbe.

A magyarországiak Lészpeden keresték meg először. Ez hogy történt?

Andrásfalvy Berci keresett meg Lészpeden. Néprajzosok szerveztek egy kirándulást a Fekete-tengerre. Berci nem ment tovább velük. Neki volt itt egy távoli rokona, nekem jó barátom, s ő adta meg neki az én címemet. S Berci eljött hozzám Lészpedre. Más magyarországiak Andrásfalvy Bercitől tudtak rólam. Ez úgy történt, hogy amikor én Lészpeden tanítottam, odaadtam a Kolozsvári Folklor Intézetnek egy kéziratot, válaszüti népdalokat, vagy kétszáz lejegyzett dalt, s azt ki kellett volna nekem fizessék. Akkor Faragó József néprajzos írt nekem egy levelet, hogy szeretne eljönni Lészpedre népmesét gyűjteni. Le is jött, s akkor átengedtem neki az én adatközlőimet, meséket is tudtak, én mesékkal nem foglalkoztam. De aztán átállt balladákra, s a saját gyűjtései között megjelentek a balladák, amiket én gyűjtöttem, mint az ő gyűjtése. Egy csomót kijegyzett az én gyűjtéseimből is! S akkor egyszer eljöttem Kolozsvárra a Folklor Intézetbe (mindig bementem a volt tanáromhoz, Jagamashoz), s Faragó asztalán volt egy tanulmány a moldvai balladaköltészetéről, köztük az általam gyűjtött balladák is, anélkül hogy meg lettek volna jelölve a gyűjtési körülmények. Akkor én azt mondtam, hogy szeretném megkapni a pénzt a kéziratért, vagy adják vissza, mert ki akarom küldeni Magyarországra. Erre Faragó azt kérdezte, hogy nem gondolom, hogy ez hazaárulás? Erre azt mondtam neki, hogy tudomásom szerint ott is népi demokrácia van, itt is népi demokrácia van, s elsősorban magyar vagyok. Akkor jöttek a kellemetlenségek! De miután ez történt Faragóval, küld-

tem egy kéziratot a Magyar Tudományos Akadémiára, néhány népdalt lejegyezve, hogy szívesen a rendelkezésükre bocsátom az anyagot, mert egy ilyen gyűjtés nem lehet öncélú. Erre Vargyas Lajos válaszolt nekem. Bercitől hallottak már rólam. Megírta, hogy pénzt nem tudnak érte fizetni, de könyveket tudnak küldeni. S akkor postára adtam az anyagot Vargyasnak. Van több levelem tőle. Kodály is tudomást szerzett róla. Később Martinék vitték a felvételeket Gyimesből is, Mezőségből is, s hát csodájára jártak, mert az volt a köztudatban, hogy a régi magyar népzenei stílus az 1900-as évek elején már eltűnőben volt, ezt állapította meg Bartók meg Kodály, és kiderült, hogy a Mezőségen még él.

És a magyarországiak azért keresték Zoli bácsit, mert már akkor olyan híre volt odaát?

Nem. Senki nem vállalta velük a kapcsolatot, ezért nem történtek filmezések Székelyföldön. Mindenki félt. Én meg vállaltam a rizikót. A magyarországiak kerestek meg.

'58-ban már Gyimesben tanított, s a börtön után ugyanoda ment vissza?

Igen, de a börtön után már a Faipari Vállalathoz tisztviselőnek. Nagyon jó volt, mert dolgoztam bent a gyárban az irodán, és dolgoztam kint az erdőn is, és akkor nem tudták, hogy hol vagyok. Olyan volt a közvetlen főnököm, hogy elengedett egy-egy hétre is Moldvába. Mentem be Moldvába, s nem tudták, hogy hol vagyok, mert messze volt a központtól, 25-30 kilométerre fent az erdőben, a havasokban. Azért tudtam én gyűjteni! Ez 60 körül lehetett, pontosan már nem is emlékszem. A hatvanas években még többnyire Gyimesben voltam, aztán a hatvanas évek végén végleg hazajöttem Kolozsvárra, szabadúszó lettem. '69-ben leadtam a *Balladák könyvének* az anyagát. Persze akkor nem volt könnyű szabadúszónak lenni. Jól jött, hogy Domokos Géza, a Kriterion igazgatója évente meghosszabbított velem egy munkaszerződést, így nem piszkálhattak mint munkanélkülit, mert a munkanélküliség akkor büntetendő cselekmény volt a szocialista országokban.

Közben, gondolom, rendszeresen hazajárt, mert a hatvanas évek első felében már a Mezőségen vitte filmezni a magyarországiakat.

Igen. Amikor Andrásfalvy hazament, kitört a forradalom, s megszakadt a kapcsolat. Később újra felvettük a kapcsolatot, s akkor ők Martin Gyurkával, Pesovár Ferivel átjöttek egy IBUSZ kirándulócsoporthal, én vártam őket a kolozsvári Astoria szállodánál. S akkor kimentünk Válaszútra filmezni. Megérkeztek délben, másnap itt voltak délig, s mentek is vissza. Akkor elmentünk Feketelakra, Búzába, Szovátra, Bonchidára s Válaszútra. Ezek voltak az első közös utak. Egyszer átjött Andrásfalvy Berci egyedül, akkor voltunk Feketelakon, Keszüben s Vajdakamaráson filmezni. Utána átjött Martin Gyurka hivatalosan 1961-ben, hat hónapot volt itt a két tudományos akadémia közötti együttműködés keretében. Akkor sok helyen filmeztünk, Ördöngösfüzesen, Bonchidán, Méréban, Türeben, Nádason. (Ez utóbbi román falu.) Nagy szó volt, hogy ezekben az években már hangosfilmeket is készíthettünk.

Gondolom, voltak kellemetlenségei emiatt.

Hát igen! Gyűjteni csak tartományi engedéllyel lehetett, mert minden ilyesmi nemzeti kincsnek lett nyilvánítva, s ha megtalálták a szalagokat, elkobozták. Mindenféle ürüggyel próbáltak behatolni a lakásunkba, hogy kutassanak a dolgaim között, különösen amikor én nem voltam otthon. Anyámat próbálták elcsalni otthonról mindenféle mesével, például hogy munkát akarnak neki adni. Anyám azt mondta: „Nyolcvanéves öregasszonynak akarnak munkát adni?” Odamondott nekik! Egy másik alkalommal, amikor a nővérem már nem lakott ott, akkor behívták a nyugdíjosztályra, persze nem ment be, erre kijöttek kocsi-val, hogy viszik is, hozzák is, de azt mondta anyám: „Figyeljenek! Engemet nem visznek csak négyen!”, s becsapta a kaput. De volt olyan esetem is, hogy csengetnek a kapunál, kimegyek, mondják, hoztak ajándékba egy kiló kávé-t, akkor nagy cikk volt a kávé, elvettem, de hogy hoztak egy körlevelet is. S mondom: „Maga ki?” Hát, hogy ő TIR-rel (kamionnal) jár Németországba, a feleségével van, s Pestről adták ide a kávé-t. Kérde-m, hol a TIR. Azt mondja, a szomszéd utcában. Bemegyek, újból csengetnek, kimegyek, a túlsó oldalról int egy pasi, átjön, s hozza a levelet. Persze, nem vettem át.

Provokálták?

Persze, azonnal lett volna cirkusz.

Pedig ez még nem is a legsötétebb része volt a Ceaușescu-korszaknak!

Hát volt ott elég cirkusz már akkor is, egyebek is, sok minden. Bákóban is bekísértek egyszer. Jöttem Kalugerből, s mikor az egyik állomáson le akartam szállni, elállták az ajtót. Amikor Bákóban leszálltam az állomáson, a rendőr igazoltatott, bevitt a szekuritátéra, átkutattak, kiírták az összes címet a jegyzeteimből, s persze azokat piszkálták, akiknél jártam.

Mivel magyarázza azt, amit sosem értettem, hogy a moldvai magyarokat annyira nem engedik magyarnak lenni, hiszen az ő esetükben nem kell attól félni, mint az erdélyiek esetében, hogy attól tartanak, hogy esetleg a magyarok visszakövetelik Erdélyt. Hiszen a moldvai magyarság területe soha nem tartozott Magyarországhoz!

Hát ez nem is onnan ered, hanem még a Vatikánnak a politikája, mert Moldvában mindig olasz papok voltak, missziós terület volt, és Rómának szüksége van román katolikusokra, hogy megtörje a görögkeleti egyház egységét. Ezért elrománosítják a moldvai csángókat és a bukovinai lengyeleket. Ez leginkább politika. És persze ehhez hozzájárul a román állam is, úgyhogy ez évszázadok óta folyik Moldvában. Most is.

Azt is említette egy korábbi beszélgetésünkkor, hogy a 90-es években is nehéz volt gyűjteni Moldvában.

Nehéz. Most is sok helyen közbelépnek a papok, a szervek. Tudok olyan esetet is, hogy a kolozsvári néprajzosok Ploszkucényban – az egy nagy, 5-6000 lelkes falu Egyedhalmával átellenben, túl a Szereten – szállást, mindent elrendeztek, s a helyi pap meghívta őket ebédre. Elmentek, s azt mondta nekik, hogy „Uraim, az utolsó 12 órában érkeztek!” Mire hazamentek, ki voltak téve a csomagjaik a tornácra. Az összesnek. A klézsei pap is azt prédikálta a templomban, hogy halálos vétek a magyar ábécét a gyerekekkel tanítani. De volt olyan eset, hogy az egyik asszony járogatott fesztiválokra Magyarországra énekelni, a pap behívatta, és fogadalmat tetetett vele, hogy nem énekelhet magyarul. Megyünk az asszonyhoz, kellett volna jönnie a jászberényi fesztiválra: „Tanító bácsi, nem lehet, né mit mondott a pap!” Mondtam neki, ne törődjön vele, majd feloldozza a jászberényi esperes úr. Úgy is volt, eljött, feloldozták, s aztán énekelt magyarul!

Szeretném, ha visszatérnék a magyarországi táncművészmozgalomnak a kezdetére. Hogyan került a táncművészekkel kapcsolatba?

Akkor én a *Balladák* könyvének a dedikálására jöttem Pestre. Vártak az állomáson a zenészek. Tartottam egy előadást a Fehérvári úti Művelődési Házban, a körteremben annyian voltak, hogy nem fértek be, be kellett, hogy zárják az ajtókat, s akkor táncra perdült az egész társaság. Utána a Bihari együttesben megfogant az, hogy csinálni kellene egy ilyen táncművészetet.

Ez még '72 előtt volt?

Igen, el is kezdték, de hát nem tudtak táncolni, csak azt, amit a színpadon tanultak. Mert a magyar tánc az improvizatív jellegű, és a motívumokat kell variálni, összerakni, cserélni. S aztán Martin György, Timár Sándorral közösen, kidolgozott egy olyan metódust, amely szerint anyanyelvi szinten meg lehet tanulni táncolni. Timár Sanyi ezt ma is folytatja. S akkor beindultak a táncművészek, kezdték tanítani a táncot.

Martin György volt az, aki amellel döntött, hogy a széki tánc alkalmas erre?

Igen, a legegyszerűbb, könnyen megtanulható, és gyönyörű a zenei anyag, mert azért az is fontos, hogy a zene szép legyen!

Szék esetében zene és tánc egyaránt kiemelkedő?

Ott a tánc megrekedt egy szinten, a legegyszerűbb formában maradt meg, és a végén vannak nyugati eredetű táncok, a hétlépés meg a polka (porka). Azért vannak a tánc legvégén, mert később kerültek a táncrendhez. Ugye Szék szabad királyi város volt, egyenrangú Budával, Esztergommal, ezzel is bizonyítható, hogy a zene és tánc azonos volt az úri osztálynál, s csak később, nyugati hatásra vált ketté az úri osztály és a köznépi táncművészet.

Tehát Szék azért volt elsősorban alkalmas, mert a tánca viszonylag egyszerű volt, könnyen tanulható, és szép volt a zene.

Igen. Gyönyörű volt a zene! Valamikor ez a stílus általános volt Erdélyben. Lajthának van olyan felvétele Bözödújfaluból, ami egy az egyben olyan, mintha egy széki népdal volna, az a hangvétel, az a díszítés. Egyszer tartottam egy előadást Udvarhelyen Székről, s feltettem ezt a felvételt, s megkérdeztem, mit gondolnak, hova való. „Széki!” – „Dehogy széki, bözödújfalusi, ugyanaz volt kezdetben a stílus, csak aztán megkülönbözött!”

Amikor én beszélgettem magyarországi táncmuzsikusokkal, akkor előbb-utóbb szinte mindenkinél előjött, hogy amikor Erdélybe jártak gyűjteni, akkor Kallós Zoltán volt az, aki irányította őket lakodalmakba, és más olyan helyekre, ahová érdemes volt menni éneket, zenét hallgatni.

Én úgy gondolkoztam, hogy egy ilyen gyűjtés nem lehet öncélú, akkor nem ér semmit az egész! Úgyhogy bárkinek szívesen adtam zenei anyagot, mai napig szokásom (egyesek vissza is éltek ezzel), s ezért van az, hogy bárhol említésre kerül a táncmuzsikus vagy dallamtípusok, az én nevem mindenhol előjön. Én akármit nem vettem fel, és én Martin Gyurkától azt tanultam, hogy minőségre kell törekedni. Inkább megismételtem azt a felvételt, hogy tökéletes és szép legyen!

És Kolozsváron volt az a központ, ahová mentek a muzsikusok, onnan küldte őket tovább?

Én Kolozsváron laktam, ott kerestek. Aztán beindult Kolozsváron is a táncmuzsikusok, akkor tágultak a kapcsolatok. A kolozsvári muzsikusokra fel is figyeltek a hatóságok, néhány éven belül elűzték egy részét, Svédországba ment az egyik együttes, ide is kijöttek Magyarországra, aztán egy idő múlva Kolozsváron azzal az indokkal, hogy ki kell meszeljék a táncmuzsikusokat, bezárták, s nyolc évig meszelték, nem volt táncmuzsikus! Viszont azelőtt volt vagy 6-7 táncmuzsikusalkalmozó. Magyarországon még egy sem volt, Udvarhelyen már az elsők megvoltak '78-tól! S a forradalom után egy-két héttel azonnal beindítottuk az egészét.

Ez egy érdekes dolog, hogy a magyarországi táncházmozgalom '72-ben indult, s ehhez képest az erdélyi városi táncházak 5 évvel később, viszont a táncháztalálkozók ott voltak hamarabb. Olyan '82 körül meg is szűntek a városi táncházak Erdélyben!

Meg, mert tiltották. Behívogatták a gyerekeket, hogy miket énekelnek, s hogy mit éreznek olyankor, s ilyen hülyeségeket kérdeztek: „Most akartok táncházat, aztán majd akarjátok Erdélyt!” Ilyeneket mondtak a szekusok.

A könyvei közül a Balladák könyvét tartja a főművének? Ez végül is egy húszéves gyűjtőmunkának az eredménye!

Igen. De a *Tegnap a Gyimesbe' jártam* is egy nagyon szép kötet, az is egyedülálló. A monográfia is fontos Szályka Rózsa néniről (*Új guzsalyam mellett*)! Ilyen nincs több, és nem is lesz moldvai viszonylatban.

A Balladák könyvének először két romániai kiadása jelent meg, utána több Magyarországon.

Kettő jelent meg Romániában és három Magyarországon, öt kiadás összesen. Én főleg a magyarországi kiadások segítségével tudtam létezni, mert Romániában nem veszik számításba a kiadás számát és a példányszámot, függetlenül attól adják a honoráriumot. Magyarországon pedig fordítva van, minél nagyobb a példányszám, annál több a honorárium. Második, harmadik kiadásra is külön adnak itt, de Romániában nem adtak. Az Európa Kiadó, mivel nemzetközi kiadó volt, jobban fizetett, mint bármelyik másik. Domonkos Jánossal, a kiadó főnökével, elég jó viszonyban voltam, és ő tudta, hogy mi a helyzet. Ezért tudtam azt a házat venni Kolozsváron. Igaz, nem volt meg az egész pénzem rá, hiányzott 14 ezer lej, viszont volt egy svájci orvos, Irányi Béla, aki 56-os volt. Magyarországra nem jöhetett, mert halára volt ítélve, de minden második évben Jugoszlávián keresztül Erdélybe jött. Bejött hozzám, és megtudta, hogy hiányzik 14 ezer lejem a házhoz, elment a bankba, kivette a pénzt, és így tudtam megszerezni a Móricz Zsigmond utcai házat.

Az első kiadásokban még nem volt melléklet, később viszont a magyarországinál már igen.

Igen, 4 fólialemez volt a magyarországinál, a románánál nem volt. Azóta volt a *Balladák új könyve* nyolc kazettával; 4000 kazetta jelent meg összesen a *Balladák új könyvével*. El is fogyott.

A Kallós Archivumba ugyanezek a felvételek tartoznak?

Ugyanezek.

A zene minőségét tekintve, annak idején elég jó magnetofonnal készítette a felvételeket?

Nagyon jó felvételeket csináltam. Kiváló felvételeket! Kodály is csodálkozott, pedig tőle kaptam a magnót.

A felvételek minősége nem romlott azóta?

Nem, az Akadémián olyan körülmények között tartották! És most átírták CD-re az egészet.

És CD-írás közben még javítottak is rajta?

Persze, lehet kozmetikázni! És az egész anyagot átvette a Hagyományok Háza, mert az Akadémia nem szolgáltat, csak tudományos feldolgozással foglalkozik, viszont a Hagyományok Háza szolgáltat is. Én is vártam már, nem volt még módomban lemásolni, úgyhogy én is kaptam egy-egy példányt, az ott van Kolozsváron.

És ezeket a CD-ket kezdték kiadni a Kallós Archivum sorozatban. De mintha most egy kicsit megállt volna a folyamat.

Megállt, mert nem volt pénz rá.

Várható-e, hogy lesz valami megoldás?

Hát nagyon szeretnénk folytatni a kiadást. Így van a múzeummal is, nem ér semmit, ha benn tartjuk a ládákbán a szötteket, varrottasokat.

És Romániában, odahaza nem lenne most már egyszerűbb, s talán olcsóbb is a lemezek előállítás?

Lehet ott is, most már fejlettebb a technika, ugyanolyan minőségben ki lehet adni, mint itt.

Egyet ugorva, a rendszerváltás után visszakapták a választói kúriát!

Nem akarták visszaadni a házat, csak a földet. Bepereltem őket. Szerencsére nem volt államosítva, mert azt gondolták, amíg világ a világ, úgy marad a rendszer. Úgyhogy még mindig anyám, apám nevében volt a ház, és akkor én a forradalom után azonnal kivétem egy telekkönyvi másolatot, úgyhogy nem tudtak rajta változtatni. El volt hanyagolva a ház, 40 év alatt egy szeget be nem vertek, három helyen beázott, annyit nem csináltak, hogy egy cserepet továbbtegyenek. Visszaautasították a kérésemet, hogy alaptalan. Megfellebbeztük, és akkor küldtek a tárgyalásra egy olyan okiratot, hogy át lett adva a közösnek minden okmány nélkül. S akkor én fogtam néhány legényt, és elmentünk, levertük a lakatot, s bemertünk a házba, s akkor közben kijött a rendelkezés, hogy a telekkönyvnek megfelelően visszaszolgáltatják a házat. Édesanyám még élt '92-ben, s volt egy olyan törvény, hogy akik nem voltak kollektivisták, közös gazdasági tagok, azoknál lehet vezetni a hagyatéki tárgyalást. Úgyhogy én a nővéremet kifizettem, s az egész házat rám írták. Én pedig átírtam az Alapítványra.

Úgy tudom, hogy az elsők között volt, akik a rendszerváltás után alapítványt létesítettek, a Kallós Alapítványt.

Nem akartam, hogy Kallós Alapítvány legyen a neve, Válaszút Alapítványt akartam, de a barátok, kollégák rábeszéltek, hogy legyen csak Kallós.

Mi a célja a Kallós Alapítványnak?

Mindenféle népi, szellemi és tárgyi javaknak a fenntartása és népszerűsítése az ifjúság körében. Szövés, varrás, faragás, ének, tánc, zene. A hagyományok tovább ápolása. Kötelességünk ezeket a hagyományokat megőrizni, s továbbadni a következő nemzedéknek.

Ennek formái részint a tánc táborok, részint az oktatás, részint a múzeum?

Igen.

A tánc táborból hányadik volt az idén?

A tizennegyedik. Egy kivételével mind Válaszúton volt. A legelső Visában volt, de nehéz volt megközelíteni Visát, nincs vasútállomása, a buszjáratok is megszűntek. Habár ott jó volt, mert magyar többségű falu, alig 10% román van a faluban. Gazdag magyar hagyományokkal rendelkeznek. Válaszúttól féltem egy kicsit először, mert a falu többsége román, de szerencsére nincs probléma, megszokták az emberek a táborokat. Sőt, alig várják, legyen tánc, dalolás! A románok is! A vendégek egy részét román családoknál helyezük el. Ez is segíti a barátkozást, s még anyagi hasznuk is van belőle.

S az érdeklődés változatlan?

Változatlan. Idén is 300-an voltak körülbelül a nemzetközi táborban. A többi táborra is mind túljelentkezés volt, s már most érdeklődnek a jövő évi táborok felől.

Visszahatnak-e a falu életére a táborok, érzik-e a falusiak, akár itt, akár másutt, például Kalotaszentkirályon, hogy ha az egész világról jönnek oda a táncaikat tanulni, akkor talán nekik is érdemes lenne azokat visszat tanulni, s büszkének lenni a kultúrájukra?

Igen. Válaszúton vagy Kalotaszentkirályon ez így van, de nem mindenütt,

ahol tánc tábor van. Belekerültünk a nemzetközi vérkeringésbe. Sokan érkeznek nemcsak Magyarországról, hanem más országokból is, s nem mindegy, milyen egyéb benyomások érik őket. Volt egy olyan esetünk, hogy egy német elvesztette az útlevelét, már azt hittük, hogy ellopták, s egyszerre csak jelentkezett egy érszentmihályi gyerek, hogy megtalálta, és hát a gálaműsoron külön megjutalmaztuk a fiút, és megköszöntük, mert mit mondtak volna: „Nem megyünk Válaszútra, mert Romániában lopnak.” Úgyhogy ilyen eset is volt. De volt olyan is, hogy tényleg ellopták egy angol zenész csomagját. Megérkezett, letette az ajtóba, bement jelentkezni, s egy beköltözött cigány, nem válaszúti származású, ellopta a bőröndöt, letette a lépcső alá, hogy majd később elviszi, de aztán szerencsére megkaptuk. De így lopás nem volt a táborban! Sem összetűzések! Románok, cigányok esténként ott mulatnak a táborbeliekkel. Minden este nagy multság van, mert jönnek a falusiak is, nem csak a táborlakók, bemutató van, ének, tánc. A helybelieket is be szoktuk mutatni, románokat is, magyarokat is.

Arra van-e ideje, hogy egyéb erdélyi néptánc táborba utazzon?

Hát nincs, mert majdnem egy időben vannak a táborok. A kalotaszentkirályi táborba át szoktam menni pár napra, a népdalversenyre szoktam elmenni. Az idén is hívtak Jászberénybe, de nem tudtam elmenni, pedig annak idején, amikor beindultak a Csángó Fesztiválok, Papp Imréné az én segítségével járták össze a moldvai falvakat, mert nekem volt ott kapcsolatom. Jövőre mindenképpen ragaszkodnak, hogy jöjjenek el, mert a XXV. Nemzetközi Tánc és Zene tábor lesz, és bár valószínűleg egybeesik vagy a kalotaszegivel, vagy a mezőséggel, muszáj lesz eljönni.

A másik legfontosabb funkciója az alapítványnak a múzeum gondozása. Ez hol tart pillanatnyilag? Ön voltam ott személyesen, nagyon szép tárgyakat látni, de szűkös a helyiség és bővíteni kellene a kiállítóterületet.

Ha meglesz az új épület, akkor lesz bővítés, addig nem tudunk mozdulni, leltározni se nagyon tudunk, mert nincs hová rakni. Dobozolni kellene, bábuk kellenének, mert a viseletekhez nincsen egyetlen bábunk se, és vitrinek kellenének. Az én számításaim szerint hét szoba lesz berendezve, de lehet, hogy nyolc. Mert lehet, lesz egy torockói szoba is, megvan minden hozzá.

Azt láttam, hogy a kúria mellett épül egy új épület, az teljesen oktatás számára lesz?

Az internátus lesz, és konferenciaterem is lesz benne. Az egész régi ház megmarad múzeumnak, és egy protokollterem lesz benne és könyvtár. Nincsenek beletárolva a könyvek, mert rengeteg van, nem tudjuk hová rakni őket egyelőre. Mert a gyermekeket el kell helyezni, altatni kell, etetni kell őket, és nekünk sincs hol dolgozni. Irodahelyiség mindenképpen kell, a pedagógusoknak is kell hálóhely, nem olyan egyszerű!

Élete kész regény! Olyan történetekben, élményekben volt része, amit már a mostani fiatalok se tudnak elképzelni, nem beszélve eljövendő nemzedékekről. Soha nem gondolt arra, hogy leírja emlékeit?

Nekem nincsenek ilyen ambícióim, most viszont, úgy tűnik, akadt valaki, aki ezt megteszi helyettem. Tavasszal valószínűleg megjelenik egy könyv. De erről most még nem szeretnék többet elárulni.

Gondolom, az emberek többsége, amikor egy kerek évfordulóhoz érkezik, egy kicsit leltárt készít magának, hogy mi mindent sikerült megvalósítania abból, amit eltervezett. A 80. születésnapja előtt mennyire elégedett az eddig elvégzett munkával, és mit szeretne még a következő években megvalósítani?

Sok mindent meg kellene még csinálni! Bár jött volna legalább tíz évvel hamarabb ez a demokrácia, messzebbre jutottunk volna! De a táncházmozgalom kapcsolatban beállott egy folytonosság. Akik kiöregedtek, viszik a gyerekeiket, unokáikat, s a magyar táncházmozgalom átlépte az országhatárokat is, sőt Európa határait is. Ez az a mozgalom, ami összefogja az egész világ magyarságát, de nem csak a magyarokra terjed ki. Ezen a zenei és táncnyelven lehet a legjobban kapcsolatokat teremteni. Én nagyon boldog vagyok, hogy ez megtörtént. Nem tudom, Kodály és Bartók mit szólna hozzá, ha még élnének, de biztosan ők is nagyon örülnének neki. Sokan temették már korábban a táncházat. Nem igaz, hogy nincs jövője! Rengetegen járnak táncházakba, rengeteg tábor van, szinte már nem tudjuk követni. S hány zenekar van, akik az eredeti magyar népzene művelik! És hányan táncolnak anyanyelvi szinten! Legfőbb teendőm most a múzeum megfelelő körülmények között történő kibővítése, átalakítása. Szeretnénk

befejezni az új épületet is. Szeretnék még minél több hangzóanyagot kiadni. Kb. 14 000 dal, ballada stb. van itt az adattárban Budapesten, amit én gyűjtöttem, sokra már én magam sem emlékezem. Csak néhány százaléka jelent meg ennek eddig hangzókon. Majd az utókor, a tudósok elemezhetik!

Sok erőt és egészséget kívánok a következő évekhez, hogy minél többet sikerüljön még megvalósítani álmaiból!

(Kolozsvár – Budapest, 2005. szeptember–október)

Kallós Zoltán írásai és lemezei
(a teljesség igénye nélkül)

Könyvek és tanulmányok

- Hejgetés Moldvában. *Néprajzi Közlemények* 3, 1958/1–2, 40–50.
Ismeretlen balladák Moldvából. *Néprajzi Közlemények* 3, 1958/1–2, 51–70. (A jegyzeteket Vargyas Lajos írta.)
Hejgetés az erdélyi cigányok kántáló énekében. *Néprajzi Közlemények* 3, 1958/4, 51–58.
Világkép Erzsébetje (Egy mese verses és prózai változata). *Néprajzi Közlemények* 4, 1959/1–2, 115–124.
Gyimesvölgyi keserveselek. *Néprajzi Közlemények* 5, 1960/1, 3–51.
Asztalok, székek a gyimesi és moldvai magyaroknál. *Néprajzi Közlemények* 5, 1960/3–4, 21–31.
Mesék verses és prózai változatai. *Néprajzi Közlemények* 5, 1960, 165–178.
Táncagyományok egy mezősi faluban. *Táncudományi Tanulmányok* 1963–1964. Budapest, A Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága, 1964, 235–252.
A gyimesi csángók „szullái”. (Társszerző: K. Csilléri Klára.) *Néprajzi Közlemények* 11, 1966/ 1–2, 25–31.
Ráolvasás a moldvai és a gyimesi csángóknál. *Műveltség és Hagomány* V. Budapest, Tankönyvkiadó, 1966, 137–157.
Balladák könyve: Élő hazai magyar népballadák. (Gyűjtötte Kallós Zoltán; sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Szabó T. Attila.) Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1970.
A gyimesi csángók táncélete és táncai. (Társszerző: Martin György.) *Táncudományi Tanulmányok 1969–1970.* Budapest, Magyar Táncudományi Társaság, 1970, 195–254.
Balladák könyve: Élő hazai magyar népballadák. (Gyűjtötte és a magyarázó szójegyzéket írta Kallós Zoltán; sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Szabó T. Attila; a zenei mutatót Jagamas János állította össze.) (2. kiadás.) Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1971. (Magyar–román közös kiadás.)
Balladák könyve: Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák: Antológia. (Gyűjtötte és a magyarázó szójegyzéket írta: Kallós Zoltán; sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Szabó T. Attila; a zenei mutatót Jagamas János állította össze.) Budapest, Magyar Helikon – Európa Kiadó, 1973. (4 hanglemez-melléklet.)

- Új guzsalyam mellett – Énekettem én, özvegyasszony Miklós Gyurkáné Szájka Rózsa 76 esztendőskoromban, Klézsén Moldvában.* (Lejegyezte Kallós Zoltán.) (1. kiadás.) Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1973. (1 hanglemez-melléklet, magyar–román közös kiadás.)
- Tánc és lakodalmi kiáltások. In *Utunk Évkönyv*. Bukarest, 1973, 106–121.
- Balladák könyve: Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák: Antológia.* (Gyűjtötte és a magyarázó szójegyzéket írta Kallós Zoltán; sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Szabó T. Attila; a zenei mutatót Jagamas János állította össze.) 2. kiadás. Budapest, Magyar Helikon – Európa Kiadó, 1974. (4 hanglemez-melléklet.)
- Balladák könyve: Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák.* (Kallós Zoltán gyűjtése Szabó T. Attila gondozásában; a magyarázó szójegyzéket Kallós Zoltán írta; a zenei mutatót Jagamas János állította össze.) 3. kiadás. Budapest, Magyar Helikon, 1977.
- Tánc és lakodalmi kiáltások.* Budapest, Népművelési Intézet, 1977.
- Adalékok az észak-keleti magyarság néprajzához. *Művelődés* (Bukarest) XXXII, 1979, 33–34.
- Lakodalom előtti „szabogató” a moldvai magyarok közt. Folklor, folklorisztika és etnológia. *Ethnographia* (Budapest) XCVIII, 1987, 349–359.
- Tegnap a Gyimesben jártam...: Gyimes-völgyi lírai dalok.* (Kallós Zoltán és Martin György gyűjtése Domokos Mária szerkesztésében; a bevezető tanulmányt Kósa László írta; a jegyzeteket és a mutatókat Domokos Mária készítette.) Budapest, Európa Kiadó, 1989.
- Visszaemlékezés az első közös erdélyi gyűjtőutakra. In *Martin György emlékezete*. Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 1993, 49–55.
- Gyűjtési élményeim Moldvában. In „*Moldovának szíp táiaind születem...*” (Szerkesztette és a bibliográfiát összeállította Péterbencze Anikó.) Jászberény, Magyarországi Csángó Fesztivál és Kisebbségi Alapítvány, 1993.
- Nem engedí Isten, hogy elveszejszenek. Moldvai magyar életképek. Vallásos és világi népi szövegek.* Kolozsvár, Glória nyomda és könyvkiadó, 1993.
- Ez az utazólevelem: balladák új könyve.* Budapest, Akadémia Kiadó, 1996. (8 kazetta-melléklettel.)
- Világszárnya – Moldvai magyar népmesék.* Kolozsvár, Stúdium Könyvkiadó, 2003.
- Elindulék este guzsalyasba... Moldvai magyar népköltészet.* Kolozsvár, Stúdium Könyvkiadó, 2004. (2 CD-melléklettel.)
- A gyimesi csángók táncélete és táncai.* (Társszerző: Martin György.) Szentendre, D’sign Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., 2005. (CD-melléklettel.)

Előadói lemezek

Hagyományos lemezek

- Kallós Zoltán kedves dalai.* Budapest, 1984. Hungaroton SLPX 18110. (Közreműködik Juhász Zoltán és a Muzsikás együttes.)
- Este a Gyimesbe’ jártam.* Budapest, 1987. Hungaroton SLPX 18130.
- Vágják az erdei utat – Erdélyi katonadalok.* Budapest, 1988. Hungaroton SLPX 18149.

Kazetták

- Búsulni sohase tudtam...* Budapest, 1997. Fonó FA-028-1. (Közreműködik: Ökrös együttes.)
- Idegen földre ne siess...* Budapest, 1997. Fonó FA-048-1. (Közreműködik az Ökrös és Téka együttes, Székely Levente, Juhász Zoltán, Balogh Kálmán.)

CD-k

Búsulni sohase tudtam... Fonó, Budapest, 1997. FA-028-2. (Közreműködik az Ökrös együttes.)

Idegen földre ne siess... Fonó, Budapest, 1997. FA-048-2. (Közreműködik az Ökrös és Téka együttes, Székely Levente, Juhász Zoltán, Balogh Kálmán.)

Gyűjtések (könyvmelléleteken kívül)

Hagyományos lemezek

Kallós Zoltán erdélyi és csángó magyar népzenei gyűjtése. Hungária Records (USA), 1977. HRLP 001.

Észak-mezőségi magyar népzene I–IV. (Martin Györggyel, szerkesztette Kallós Zoltán és Halmos Béla.) Budapest, 1985. Hungaroton SLPX 18107–9, 18111.

Kalotaszegi magyar népzene. Nádamente I. Méra. (Martin Györggyel; szerkesztette Kallós Zoltán és Halmos Béla.) Budapest, 1990. Hungaroton SLPX 18150–51.

Uram, irgalmazz nekünk! Moldvai magyar szentes énekek és imádságok. (Szerkesztette Pávai István). Marosvásárhely, 1993. Pentaton ST-CS 0309.

Műsoros kazetta

Kalotaszegi magyar népzene – Nádamente – Méra. (Martin Györggyel; szerkesztette Kallós Zoltán és Halmos Béla.) Budapest, 1990. Hungaroton MK 18150–51.

CD

Mezőségi magyar népzene – Magyarpalatka. (Andrásfalvy Bertalannal és Martin Györggyel, szerkesztette Éri Péter, Kallós Zoltán és Kelemen László.) Budapest, 1996. Hungaroton HCD 18216–17.

Kallós Archívum

Kazetták

(A kazetták a Válaszút Népművészeti Egyesület kiadásában jelentek meg. 1–2. szerkesztette Pávai István; 3–13. szerkesztette Kallós Zoltán.)

Uram, irgalmazz nekünk! Moldvai csángó szentes dalok és imádságok. Budapest, 1992.

Gyere haza édes fiam. Moldvai magyar népzene. Budapest, 1992.

Karácsonykor éjfélutánja. Észak-mezőségi magyar népzene. Mezőkeszű. Budapest, 1993.

Észak-mezőségi magyar népzene. Tóvidék, Cege, Feketelak, Vasasszentgotthárd. Budapest, 1993.

- Kalotaszegi magyar népzene.* Budapest, 1993.
Marosszéki magyar népzene. Budapest, 1993.
Észak-mezőségi magyar népzene. Válaszút – Bonchida. Budapest, 1994.
Mezőségi magyar–román népzene. Bonchida. Budapest, 1994.
Észak-mezőségi magyar népzene. Bonchida – Válaszút. Budapest, 1994.
Gyimesi magyar népzene. Pulika János emlékére. Budapest, 1995.
Mezőségi magyar népzene. Magyarorszáat. Budapest, 1995.
Gyimesvölgyi magyar népzene. Csorba Anna emlékére. Budapest, 1995.
Mezőségi magyar népzene. Nagysajó. Budapest, 1998.

CD-k

- Bonchida – Válaszút. Mezőségi magyar népzene.* Budapest, 1999. Fonó FA-058-2.
Magyarlóna – Kalotaszegi népzene – Kovács Simon 'Burdáló'. Budapest, 2000. Fonó FA-075-2.
Ördögősfűzes – Mezőségi magyar népzene. Budapest, 2000. Fonó FA-081-2.
Visa – Észak-mezőségi magyar népzene. Budapest, 2001. Fonó FA-092-2.
Adok néktek aranyvesszőt – Moldvai csángó magyar népballadák. Budapest, 2001. Fonó FA-093-2.
Mezőkeszű – Mezőségi magyar népzene. Budapest, 2002. Fonó FA-204-2.
Tóvidék – Feketelak – Mezőségi magyar népzene. Budapest, 2003. Fonó FA-212-2.
Uram, irgalmazz nekünk! – Moldvai magyar szentes énekek és imádságok. (Szerkesztette Pávai István.) Budapest, 2005. Fonó FA-223-2.